

MUHABBET

Tuğba Nur Ökten¹

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin "Muhabbet" isimli maddesi Süleyman Uludağ tarafından kaleme alınmıştır. 1940 doğumlu yazar bir süre Kastamonu İmam-Hatip Okulu'nda öğretmenlik yaptıktan sonra Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü'nde, Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü'nde ve Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği yapmış ve bu fakülteden emekli olmuştur. TDV İslâm Ansiklopedisi için çalışmaya başladığından itibaren müellif-redaktör, Tasavvuf İlim Heyeti Başkanı ve üyesi olarak hizmet vermiş; 232 madde veya madde bölümü telif etmiş, birçok maddenin ilmî redaksiyonunu yapmıştır.²

Sözlük anlamı sevgi ve dostça yapılan hasbihal olan muhabbet kelimesinin hub (hubb) kökünden isim olduğu belirtilmekte, kökten aldığı anlam ile "buğzun zıddı" olarak tanımlanmaktadır. Sevgi anlamı taşıyan muhabbet'in yanı sıra, hub kadar yaygın olmasa da meveddet³ ve vüdd (vüdd)⁴ kelimeleri de kullanılmaktadır. Sevginin coşkulu şekli ise aşk kelimesiyle ifade edilmektedir. Bazı âlimlere göre muhabbet "eğilim, meyil" manasıyla iradenin eş anlamlısı kabul edilmektedir. Beraberinde muhabbetin birçok semavi dinde önemle üzerinde durulan bir konu olmasını getirmektedir.

Muhabbet kelimesi harfleri itibariyle incelendiğinde tasavvufla olan ilişkisi dikkat çeker.⁵Yazılışında kullanılan harflerden محبة ilki olan mim (م), genel kanıya göre Allah'ın Mecîd⁶ ve Mâlik isimlerine yahut peygamberimiz Hz. Muhammed'e dalalet eder. Aynı zamanda O'nun muhabbetine de işaret eder. Mevlâna ise mim'i kıvrılıp secdeye kapanma hali olarak değerlendirir. İkinci harf olan ha (ح), yüce Allah'ın Halîm, Hafîz, Hakîm

¹ Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Bölümü Mezunu okten700@gmail.com

(Bu yazı Young Academia ve Server Genç Hanımlar Derneği iş birliğinde Dr. Kemal Ataman yönetiminde "Küresel Düşünme Yazarlık Atölyesi" kapsamında üretilmiştir.)

² <https://islamansiklopedisi.org.tr/muellif/suleyman-uludag> Erişim Tarihi: 12.03.2022.

³ Meveddet Ayeti; Şura Suresi'nin 23. ayetinin bir bölümünde geçmektedir. Bu ayete göre, Muhammed'in tebliğe karşılık ücreti, akrabalarına meveddet ve sevgidir.

⁴ Vudd: Bu kelime Vedud isminin kökenidir; bu yüzden kendisine çok sevgi beslenen Cenâb-ı Hak manasına gelir. Bu sevgi, bahşedilen inayet edilen bir sevgidir. Veren kaynaktan bir tecelli taşıdığı için de bakidir.

⁵ <http://www.ilimvetasavvuf.com/Tasavvuf%20ve%20Harflerin%20S%C4%B1rlar%C4%B1.htm> Erişim tarihi 12.03.2022.

⁶ https://tr.wikipedia.org/wiki/Allah%27%C4%B1n_isimleri Erişim tarihi 12.03.2022.

isimlerini temsil eder ve O'nun Hak oluşuyla, hayat veren mutlak sonsuz güce sahip, hikmet sahibi olması manasına denk düşer. Üçüncü harf Ba (ب), besmelenin ilk harfi olmasından mütevellit yolun başının ve sonunun bir sahibi olduğuna, ayrıca Bâki ismiyle sonu gelmeyen süreklilik anlamına dikkat çeker. Son harf Te (ت) ise, Allah'ın Tevvâb ismiyle anlam bularak O'nun tövbeleri çokça kabul eden olmasına işaret eder.⁷ Kelimeye bir bütün olarak bakarsak Mevlâna'nın secdeye kapanış haline benzettiği Mim harfi aşğın maşuğuna en yakın olduğu anı ifade ederek muhabbetin saf sevgi ile teslim olmak manasını vurgular. Aynı zamanda yoktan var eden hikmet sahibi yüce Allah karşısında insanın acizliğini hatırlatan bir muhabbetten bahseder. İnsanın hayat boyu süren yolculuğunda her işin başında kullanılan besmele ile tazelenen, beşerî dünyada nefsi ile mücadele eden âdemin gaflet içinden sıyrılıp tövbesinde ısrarcı olduğu takdirde Afüvv ismi ile tecelli eden bir muhabbetten söz edilir.

Kur'ân-ı Kerîm'deki âyetlerde sevginin hem Allah'a hem insana nisbet edildiği görülür. "Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler"⁸ ifadesi Allah'la kullar arasındaki karşılıklı sevgiyi vurgulamaktadır. Allah'ın isimlerinden olan Vedûd⁹, O'nun kullarını çok sevdiğini ifade eder. Sevginin Allah'a nispet edildiği yerlerde O'nun takvâ sahiplerini, tevekkül ehlini, Hz. Peygamber'e uyanları sevdiği; zulüm ve haksızlık yapanları, günahlarda ısrar edenleri, aşırılığa sapanları sevmediği bildirilir. Sevginin insana nisbet edildiği âyetlerde ise Allah sevgisi, iman sevgisi, müminler arasındaki sevgi gibi sevgi türlerinden övgüyle söz edilmekte, buna karşılık insanın dünyaya, mala mülke, geçici hazlara aşırı düşkünlüğü, çirkin olan şeyleri ifşa etmeyi sevmesi eleştirilmektedir. Diğer bazı âyetlerde Allah sevgisinin bütün sevgilerden daha güçlü olması gerektiği¹⁰, Allah'ı sevmenin başlıca alâmetinin Peygamber'e bağlılık ve onun yolunu izlemek olduğu¹¹ bildirilmekte ve Allah'ı seven ve Allah'ın da kendilerini sevdiği kulların müminler karşısında alçak gönüllülüklerinden, inkârcılar karşısında onurlu duruşlarından övgüyle bahsedilmektedir.¹²

Sevginin öneminin vurgulandığı kaynaklardan bir diğeri olan hadislerde ise insanların birbirini sevmelerini istenmekte ve bu sevginin sırf Allah rızası için olması gerektiği

⁷ Süleyman Uludağ, "Muhabbet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2005, C.30, s.386-388.

⁸ El-Mâide 5/54.

⁹ El-Hûd 11/90; El-Bürûc 85/14.

¹⁰ El-Bakara 2/165.

¹¹ Âl-i İmrân 3/31.

¹² El-Mâide 5/54.

belirtilmektedir. Zira, “Amellerin en üstünü Allah için sevmektir”¹³; “Sevdiğini Allah için sevmek, yerdiğini de Allah için yermek imandandır”¹⁴. Bir başka hadiste, “Benim için birbirini sevenlere, benim için bir araya gelenlere muhabbetim vâcip olmuştur” buyrulmaktadır¹⁵. Diğer bir hadiste ise Allah için birbirini seven ve bu sevgiyle buluşup bu sevgiyle ayrılanlar mahşer gününde Allah’ın özel konukları olarak ağırlanacak yedi zümre içinde gösterilmiştir¹⁶. “Sizden biriniz kendisi için sevip istediğini kardeşi için de istemedikçe iman etmiş sayılmaz” meâlindeki hadis bütün kaynaklarda geçmekte¹⁷ ve ahlâkın temel ilkelerinden biri kabul edilmektedir. Hadislerde ayrıca gerçek anlamda mümin olabilmek için Allah’ı ve resulünü her şeyden ve herkesten daha fazla sevmek gerektiğine dikkat çekilmiştir.¹⁸

Muhyiddin İbnü’l-Arabî’ye göre ise maddî ve mânevî bütün varlıklar Allah’ın isim ve sıfatlarının tecellisinden ibarettir ve var olan her şeydeki güzellik O’nun Cemîl isminin bir yansıması, bu güzelliğe yönelik muhabbet de yine O’nun Vedûd isminin tecellisidir. Şu hâlde hakiki mahbup sadece Hak’tır. Sevilen diğer güzel şeyler O’nun güzelliğini yansıttığından bunlara yönelik sevgi de aslında ilâhî kaynaklıdır. Hatta Sûfîler çok defa salt beşerî aşkı da ilâhî muhabbete geçiş için bir vasıta kabul ederler.¹⁹

Kaynaklarda sevgi ile anılan muhabbet kelimesi için kimi alimler seven ile sevilen arasında bir münasebetin olması gerektiğini ve Allah ile kul arasında böyle bir ilişkinin olamayacağı için Allah’ı böyle bir muhabbette görmenin doğru olmadığını söyler; kimileri ise evrenin yaratılış sebebini muhabbet olarak gösterir. İnsanı diğer tüm varlıklardan üstün olarak yaratan, ona eşref-i mahlukat (yaratılanların en şerefli) diye hitap eden ve onların arasından seçtiği peygambere “yeryüzündeki halifem” diye seslenen yüce Allah yarattıklarını sevdiği için yaratmıştır. Ve bu yaratılış maksadı muhabbet kaynaklıdır. Buradan hareketle Hz. Peygamberin sevgisini içinde taşımayan onun sünnetine uygun hareket etmeyen ve nihayetinde onun bahsi geçmeyen bir muhabbetten fayda beklenemez.

¹³ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 2.

¹⁴ Buhârî, “Îmân”, 1.

¹⁵ El-Muvaţta’, “Şa’r”, 16; Müsned, IV, 386; V, 229, 233.

¹⁶ Buhârî, “Ezân”, 36; Müslim, “Zekât”, 91; Tirmizî, “Zühd”, 53.

¹⁷ Meselâ bk. Müsned, I, 89; Buhârî, “Îmân”, 7; Müslim “Îmân”, 71, 72.

¹⁸ Meselâ bk. Buhârî, “Îmân”, 8, 9, 14; Müslim, “Îmân”, 67-70; Tirmizî, “Îmân”, 10; Nesâî, “Îmân”, 3-4.

¹⁹ Uludağ, *a.g.m.*, s.386-388.

Bu durumu kim tarafından söylendiği bilinmeyen bir berceste beytimiz güzel bir şekilde dile getirmiştir. *“Muhabbetten Muhammed oldu hasıl, Muhammed’siz muhabbetten ne hasıl!”*²⁰

Tüm bu açıklamalar sonucunda muhabbeti Őu Şekilde tanımlamak doğru olacaktır: Muhabbet, bütün ibadetlerin, inançların temelinde sevgi olduğu bilerek ve bunu muhabbetin bir sebebi olarak görmenin gerekliliğine dikkat çeker. Aynı zamanda yaratılıştaki değerini fark edip yaratana koŐulsuz sevgi ile bağlanarak teslim olmak gibi nedenlerle okunabilecek yol gösterici niteliğinde bir madde kabul edilir. Genel çerçevede bakınca sevginin, muhabbetin, merhametin hem insan iliŐkilerinde hem de toplumsal iliŐkilerde birçok soruna çözümlere üretebilecek bir kelime olduğu görülür.

²⁰ Vedat Ali Tok, *“Muhabbetten Muhammed oldu hasıl Muhammed’siz muhabbetten ne hasıl”*, *Diyanet Dergisi*, Ankara.